

Powierzchnia gruntów leśnych — przyczyny zmian i spójność źródeł danych

Program badań statystycznych statystyki publicznej dostarcza informacji umożliwiających zaspokojenie potrzeb użytkowników krajowych oraz wywiązanie się z zobowiązań międzynarodowych (Witkowski, 2014). Do kluczowych tematów badań, mających szczególne znaczenie dla kształtowania życia człowieka, można niewątpliwie zaliczyć leśnictwo. Prowadzenie zrównoważonej gospodarki leśnej wymaga odpowiednich narzędzi umożliwiających wdrażanie ogólnych zasad przyjmowanych w dokumentach strategicznych oraz ocenę zmian zachodzących w lasach (Rykowski, 2006; Wijewardana, 2008). Pierwsze z sześciu paneuropejskich kryteriów ilościowych trwałości i zrównoważonej gospodarki leśnej dotyczy stanu i zmian powierzchni lasów (*Forest...*, 2011).

Powierzchnia gruntów leśnych w Polsce jest uzyskiwana z badania GUS — *Zasoby leśne*, na podstawie sprawozdań L-01, L-03 i SG-01¹. Dane dotyczące powierzchni gruntów leśnych powinny być wykazywane na podstawie aktualnej dokumentacji jednostek sprawozdawczych, np.: planów urządzenia lasu, uproszczonych planów urządzenia lasu, protokołów udatności zalesień, aktów sprzedaży (zakupu) gruntów leśnych czy decyzji o komunalizacji mienia itp.².

Zmiany powierzchni leśnej wynikają przede wszystkim z prowadzenia zalesień, które monitorowane są w badaniu GUS — *Zagospodarowanie lasu i zarzewnienia*. Część tych zalesień z różnych przyczyn ujmowana jest jednak z dużym opóźnieniem. Powiększanie powierzchni lasów następuje również w wyniku zagospodarowania na cele leśne gruntów zdewastowanych i zdegradowanych. Z kolei zmniejszanie powierzchni lasów jest efektem wyłączenia gruntów leśnych z użytkowania leśnego. Zbieranie danych o zagospodarowaniu na cele leśne gruntów zdewastowanych i zdegradowanych oraz wyłączenia gruntów leśnych z użytkowania w trybie przepisów ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych³ wchodzi w zakres badania — *Zasoby i zmiany w wykorzystaniu powierzchni ziemi, zagrożenia i ochrona gruntów*. Wobec możliwości wyłączenia gruntów leśnych w trybie specjalnych ustaw, np. ustawy z 2003 r. o szcze-

¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z 27 sierpnia 2014 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2015, Dz. U. z 2014 r. poz. 1330.

² Sprawozdania GUS: L-01 — *Sprawozdanie o lasach Skarbu Państwa za rok 2013*; L-03 — *Sprawozdanie o lasach stanowiących własność osób fizycznych i prawnych (bez Skarbu Państwa) za rok 2013*; SG-01 — *Statystyka gminy: leśnictwo i ochrona środowiska za 2013 r.; Załącznik do działów 1 i 2 sprawozdania L-01 o lasach Skarbu Państwa za rok 2013, stan w dniu 31 XII*.

³ Ustawa z 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. z 1995 r. Nr 16, poz. 78, z późn. zm.).

gólnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie dróg krajowych⁴, wskazane byłoby rozszerzenie zakresu badań prowadzonych przez GUS.

Zmiany w uwarunkowaniach socjoekonomicznych i zanikanie tradycyjnego rolnictwa (Ciurzycki, 2004b; Gellrich i in., 2006; Tasser i in., 2006; Bomanowska, Kiedrzyński, 2011; Bucala, Starkel, 2012) skutkują również spontanicznym pojawianiem się drzew na porzuconych terenach rolnych (Ciurzycki, 2004a; Bowen i in., 2007; Frączek, Zborowska 2010). Jak zauważa Schwagrzyk (2004) brak jest jednak dokładnych danych na temat rozmiaru tego zjawiska w Polsce.

Celem artykułu jest przedstawienie wyników badań dotyczących zmian powierzchni gruntów leśnych w Polsce w okresie 2009—2013 oraz zwrócenie uwagi na rozbieżność danych uzyskiwanych w poszczególnych badaniach statystycznych. Na przykładzie wybranych gmin i powiatów przeanalizowano przyczyny tych zmian.

ZMIANY POWIERZCHNI GRUNTÓW LEŚNYCH W POLSCE

Powierzchnia gruntów leśnych w Polsce według stanu na 31.12.2013 r. wynosiła 9383,0 tys. ha, a według stanu na 31.12.2008 r. — 9272,6 tys. ha⁵. W okresie wymienionych pięciu lat powierzchnia gruntów leśnych ogółem zwiększyła się o 110,4 tys. ha. Udział powierzchni gruntów leśnych w powierzchni lądowej kraju wzrósł w tym okresie z 30,3% do 30,6%.

Według danych GUS publikowanych w rocznikach *Leśnictwo...* w latach 2009—2013 zalesiono w Polsce 25,7 tys. ha użytków rolnych i nieużytków, w tym 21,5 tys. ha gruntów prywatnych, 3,8 tys. ha w Państwowym Gospodarstwie Leśnym Lasy Państwowe (PGL LP) i 0,4 tys. ha gruntów gminnych i pozostałych publicznych. Ponadto powierzchnię 944 ha uznano za las powstały w wyniku sukcesji naturalnej. Jednocześnie 2788 ha lasów wyłączono z produkcji leśnej na cele nieleśne w trybie ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych.

Większość zalesień wykonanych w analizowanym okresie wynikała z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW 2007—2013). Rozbieżności między terminem złożenia wniosku i faktycznym terminem zalesienia oraz rekalkulacje za lata poprzednie powodują, że informacje z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) dotyczące powierzchni zalesień PROW nie są zgodne z danymi GUS. Według danych ARiMR zalesienia wykonane w ramach PROW w latach 2009—2013 wynosiły 25,8 tys. ha, czyli więcej niż zalesienia ogółem na gruntach niepaństwowych według sprawozdawczości GUS.

W przypadku zalesień wynikających z PROW istotne jest jednak, że zgodnie z obowiązującymi przepisami ich przekwalifikowanie na grunty leśne odbywa się w czwartym lub piątym roku po wykonaniu zalesienia. Zalesienia wykonane w 2013 r. zwiększą zatem powierzchnię lasów, według ewidencji i w publi-

⁴ Ustawa z 10 kwietnia 2003 r. o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie dróg krajowych (Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 721, z późn. zm.).

⁵ *Leśnictwo...* (2009, 2014), GUS.

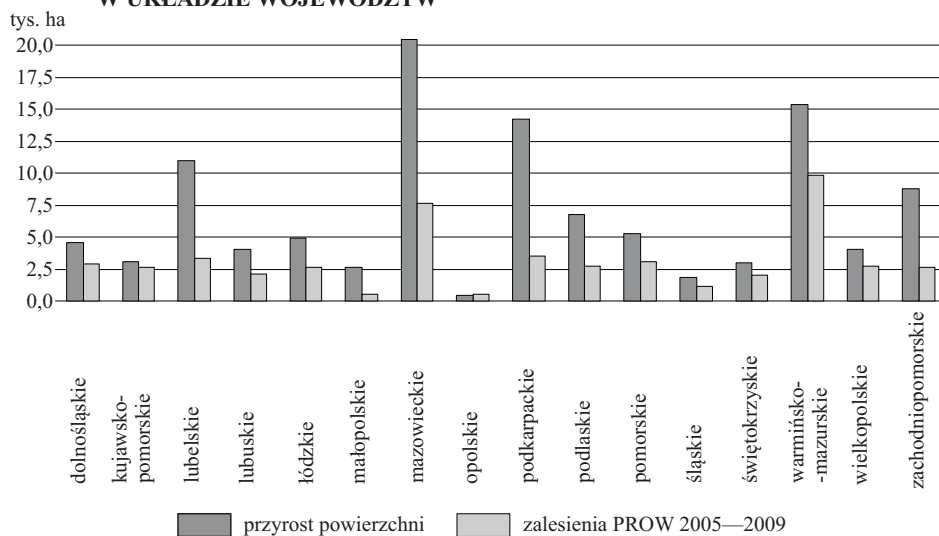
kacjach GUS, najwcześniej w 2017 r. Przyjmując założenie, że uznanie upraw i przekwalifikowanie na grunt leśny odbywałoby się w czwartym roku po zalesieniu, na bilans powierzchni lasów w latach 2009—2013 miałyby wpływ zalesienia powstałe w latach 2005—2009. Ich powierzchnia wynosiła ok. 50 tys. ha⁶.

Z kolei przyjmując założenia dotyczące ujmowania w ewidencji gruntów i budynków zalesień realizowanych w ramach PROW można uznać, że przyrost powierzchni gruntów leśnych w latach 2009—2013, wynoszący ok. 60 tys. ha (55% całkowitego wzrostu), wynikał z przyczyn innych niż zalesienia, np. zmian związanych z aktualizacją ewidencji gruntów i budynków.

ZMIANY POWIERZCHNI GRUNTÓW LEŚNYCH W WOJEWÓDZTACH

Największy wzrost powierzchni gruntów leśnych w okresie 2009—2013 nastąpił w woj. mazowieckim (wykr. 1). Zalesienia realizowane w ramach PROW w latach 2005—2009 mogą wyjaśniać zaledwie 37% wzrostu powierzchni gruntów leśnych województwa, przy dodatkowym założeniu, że wszystkie zalesienia z 2009 r. zostały przekwalifikowane w roku 2013.

**Wykr. 1. WZROST POWIERZCHNI GRUNTÓW LEŚNYCH W POLSCE
W LATACH 2009—2013 I ZALESIENIA PROW Z LAT 2005—2009
W UKŁADZIE WOJEWÓDZTW**

Źródło: opracowanie własne na podstawie Leśnictwo..., (2008, 2009a, 2014a).

Do regionów charakteryzujących się dużym wzrostem powierzchni gruntów leśnych można zaliczyć w następnej kolejności województwa: warmińsko-mazurskie, podkarpackie i lubelskie. W woj. warmińsko-mazurskim 2/3 wzrostu

⁶ Leśnictwo... (2008, 2014), GUS.

powierzchni gruntów leśnych jest utożsamiane z zalesieniami wynikającymi z PROW w latach 2005—2009. Z kolei w województwach lubelskim i podkarpackim za zwiększenie powierzchni gruntów leśnych w 70—75% odpowiadały działania inne niż zalesienia wykonywane po 2004 r.

Najmniejszy natomiast wzrost powierzchni gruntów leśnych w latach 2009—2013 notowano w województwach: opolskim (418 ha), śląskim (1845 ha) i małopolskim (2600 ha). W przypadku woj. opolskiego zalesienia wykonywane w ramach PROW w latach 2005—2009 były nawet wyższe niż wzrost powierzchni gruntów leśnych.

ZMIANY POWIERZCHNI GRUNTÓW LEŚNYCH W GMINACH

Przedstawione informacje dotyczące powierzchni gruntów leśnych i ich zmian są wynikiem agregacji danych o powierzchni lasów uzyskiwanych dla gmin na podstawie formularzy: L-01, L-03 i SG-01 oraz załączników do wymienionych formularzy⁷.

Zmiany powierzchni gruntów leśnych w latach 2009—2013 przedstawiono w tabl. 1.

TABL. 1. ZMIANY POWIERZCHNI GRUNTÓW LEŚNYCH W PRZEKROJU GMIN^a

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012	2013	2009—2013
Zmiany powierzchni w ha						
O g ó ł e m	23083	33500	21602	19277	12947	110408
Przyrost	32866	43090	31793	26371	21340	137605
Ubytek	-9783	-9591	-10191	-7095	-8393	-27198
Liczba gmin						
O g ó ł e m	2496	2496	2496	2496	2496	2496
Bez zmian powierzchni	428	413	388	390	151	39
Z przyrostem powierzchni	1380	1340	1331	1347	1428	1808
Z ubytkiem powierzchni	688	743	777	759	917	649

^a W ogólnej liczbie gmin uwzględniono miasta na prawach powiatu oraz wyróżniono dzielnice m.st. Warszawy jako odrębne jednostki; przyjęto stałą liczbę gmin według stanu na 1.01.2014 r. — pominięto utworzenie w 2010 r. gminy Jaślicka; w zmianach nie uwzględniono wyłączenia z gminy Dukla obszaru gminy Jaślicka.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie publikacji GUS: *Powierzchnia gruntów leśnych według województw, powiatów i gmin w...* (z lat 2009—2013).

Szczególną uwagę zwracają dane dotyczące zmniejszania się powierzchni lasów. Wielkości te (27198 ha w latach 2009—2013) są prawie dziesięciokrotnie wyższe od powierzchni lasów wyłączanych na cele nieleśne w tym samym okre-

⁷ Załącznik do działów 1 i 2 sprawozdania L-01 o lasach Skarbu Państwa za rok 2013, stan w dniu 31 XII; Załącznik do działów 1 i 2 sprawozdania L-03 o lasach stanowiących własność osób fizycznych i prawnych (bez Skarbu Państwa) za rok 2013, stan w dniu 31 XII.

się (2,8 tys. ha). Ubywania powierzchni lasów w gminach nie można wyjaśnić zmianami administracyjnymi, które dotyczą od kilku do kilkunastu zdarzeń rocznie. Powierzchnia całkowita podlegająca zmianom (np. przeniesieniom z gminy do gminy) rzadko przekracza 100 ha w poszczególnych przypadkach⁸.

Od ok. 71% gmin w 2010 r. do 77% gmin w 2013 r. charakteryzowało się rocznymi zmianami powierzchni gruntów leśnych w zakresie nie większym niż +/-10 ha. Zmiany do +/-100 ha notowano w 95% gmin w 2010 r. i 98% w 2013 r. Jednakże w niektórych gminach roczne zmiany powierzchni gruntów leśnych wynosiły nawet więcej niż +/-500 ha.

Gminy o największych przyrostach i ubytkach powierzchni leśnej zamieszczono w tabl. 2. W większości tych gmin zmiany powierzchni gruntów leśnych ogółem wynikały ze zmiany powierzchni lasów własności prywatnej.

TABL. 2. ZMIANY POWIERZCHNI GRUNTÓW LEŚNYCH (w ha) W WYBRANYCH GMINACH (najwyższe przyrosty i ubytki powierzchni)

L a t a	Gmina ^a /powiat	Lasy ogółem	W tym prywatne
2009	Krasnobród (<i>m-w</i>), zamojski	845,65	855,00
	Stoczek (<i>w</i>), węgrowski	828,99	829,00
	Nowa Sarzyna (<i>m-w</i>), leżajski	-217,09	-217,10
	dzielnica Wawer, m.st. Warszawa	-352,10	-48,00
	Kluki (<i>w</i>), bełchatowski	-1351,30	-1356,00
2010	Stoczek Łukowski (<i>w</i>), łukowski	1149,35	1149,30
	Ciepielów (<i>w</i>), lipski	867,00	868,00
	Augustów (<i>w</i>), augustowski	-319,16	-319,00
	Szczecinek (<i>w</i>), szczecinecki	-342,07	5,00
	dzielnica Wawer, m.st. Warszawa	-454,82	6,00
2011	Kalisz Pomorski (<i>m-w</i>), drawski	1619,50	13,30
	Przemysł (<i>m</i>)	851,98	851,30
	Radomyśl Wielki (<i>m-w</i>), mielecki	849,20	828,00
	Nowa Brzeźnica (<i>w</i>), pajęczański	-595,29	-598,90
	Kosów Lacki (<i>m-w</i>), sokołowski	-655,10	-647,00
2012	Nowa Brzeźnica (<i>w</i>), pajęczański	1586,00	1589,00
	Raciąż (<i>w</i>), płoński	475,20	475,20
	Dębowa Kłoda (<i>w</i>), parczewski	-256,93	-256,00
	Dzierżoniów (<i>m</i>), dzierżoniowski	-325,03	—
	Nowy Targ (<i>m</i>), nowotarski	-819,40	-825,90
2013	Sarnaki (<i>w</i>), łosicki	599,08	599,00
	Smółdzino (<i>w</i>), słupecki	441,59	439,29
	Rabka Zdrój (<i>m-w</i>), nowotarski	-186,37	-187,81
	Aleksandrów (<i>w</i>), biłgorajski	-240,22	—
	Raciąż (<i>m</i>), płoński	-378,67	-369,48

^a Gmina miejska (*m*), miejsko-wiejska (*m-w*), wiejska (*w*).

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

⁸ Komunikat o zmianach w podziale terytorialnym kraju za okres od 02.01.2008 r. do 01.01.2009 r. z 2009 r., GUS; Komunikat o zmianach w podziale terytorialnym kraju za okres od 02.01.2012 r. do 01.01.2013 r. z 2013 r., GUS.

W 46% gmin w 2009 r. i 35% gmin w 2013 r. nie wystąpiły zmiany powierzchni gruntów leśnych własności prywatnej (tabl. 3), natomiast w 12% gmin nie stwierdzono zmian powierzchni lasów prywatnych w analizowanym okresie.

W roku 2009 wzrost powierzchni lasów prywatnych odpowiadał 85% całkowitego przyrostu powierzchni gruntów leśnych, w latach 2010 i 2011 — 93%, w 2012 r. — 96%, a w 2013 r. — ponad 100%, tzn. notowano nieznaczny spadek powierzchni gruntów leśnych własności publicznej.

TABL. 3. POWIERZCHNIA GRUNTÓW LEŚNYCH WŁASNOŚCI PRYWATNEJ W GMINACH

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012	2013	2009—2013
Zmiany powierzchni w ha						
O g ó l e m	19720	31304	20190	18547	13116	102877
Przyrost	25614	36094	26261	22755	16645	115789
Ubytek	-5894	-4790	-6071	-4209	-3529	-12912
Liczba gmin						
O g ó l e m	2496	2496	2496	2496	2496	2496
Bez zmian powierzchni	1141	1048	1058	1064	864	289
Z przyrostem powierzchni	1010	1062	1078	1064	1136	1759
Z ubytkiem powierzchni	345	386	360	368	496	448

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

O ile przyrost powierzchni lasów publicznych w kraju od 2010 r. wynosił mniej niż 10% przyrostu powierzchni gruntów leśnych ogółem, to w poszczególnych gminach wystąpiły jednak znaczne zmiany powierzchni lasów publicznych (tabl. 4). W 2013 r. w 46% gmin notowano spadek powierzchni lasów publicznych (o 7,1 tys. ha), a w 44% gmin przyrost powierzchni lasów własności publicznej (o 6,9 tys. ha).

TABL. 4. POWIERZCHNIA GRUNTÓW LEŚNYCH WŁASNOŚCI PUBLICZNEJ W GMINACH

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012	2013	2009—2013
Zmiany powierzchni w ha						
O g ó l e m	3363	2196	1412	730	-170	7530
Przyrost	9211	9109	7716	5374	6927	31768
Ubytek	-5848	-6913	-6304	-4644	-7097	-24237
Liczba gmin						
O g ó l e m	2496	2496	2496	2496	2496	2496
Bez zmian powierzchni	687	564	581	585	246	117
Z przyrostem powierzchni	981	991	862	897	1095	1274
Z ubytkiem powierzchni	828	941	1053	1014	1155	1105

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Za nadzór nad gospodarką leśną w lasach niestanowiących własności Skarbu Państwa (prywatnych i gminnych) odpowiada starosta⁹. Zmiany obserwowane w gminach mogą więc kumulować się w powiatach, w efekcie spójnej polityki prowadzonej przez dane starostwo. W związku z tym, w artykule przeanalizowano również zmiany powierzchni gruntów leśnych własności prywatnej według powiatów.

ZMIANY POWIERZCHNI GRUNTÓW LEŚNYCH WŁASNOŚCI PRYWATNEJ W POWIATACH

Na 380 powiatów (w tym 66 miast na prawach powiatu) w 30 jednostkach pomiędzy 2008 r. i 2013 r. nie notowano zmian w powierzchni lasów prywatnych (tabl. 5, wyk. 2). Szesnaście z trzydziestu powiatów to miasta na prawach powiatu, co może wyjaśniać brak zmian powierzchni lasów prywatnych. Spośród pozostałych 14 powiatów charakteryzujących się stałą powierzchnią lasów prywatnych w omawianym okresie, w 8 wykazywano zalesienia gruntów prywatnych. Jeżeli były to zalesienia w ramach PROW, to jeszcze ich nie przeklasyfikowano, czyli nie miały wpływu na zmianę powierzchni lasów. W ujęciu rocznym w ok. 1/4 powiatów (91 w 2013 r., 117 w 2009 r.) nie zaszły zmiany w powierzchni lasów prywatnych.

TABL. 5. POWIERZCHNIA GRUNTÓW LEŚNYCH WŁASNOŚCI PRYWATNEJ W POWIATACH^a

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012	2013	2009—2013
Zmiany powierzchni w ha						
O g ó l e m	19720	31304	20190	18547	13116	102877
Przyrost	23306	33665	23787	21151	14444	109165
Ubytek	-3585	-2361	-3597	-2604	-1328	-6288
Liczba gmin						
O g ó l e m	380	380	380	380	380	380
Bez zmian powierzchni	117	98	100	100	91	30
Z przyrostem powierzchni	218	230	235	225	228	300
Z ubytkiem powierzchni	45	52	45	55	61	50

^a W tym 66 miast na prawach powiatu; przyjęto stałą liczbę powiatów według stanu na 1.01.2014 r.; Wałbrzych — miasto na prawach powiatu od 1.01.2013 r. — w analizach jest ujmowany jako odrębna jednostka w całym okresie 2009—2013.

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

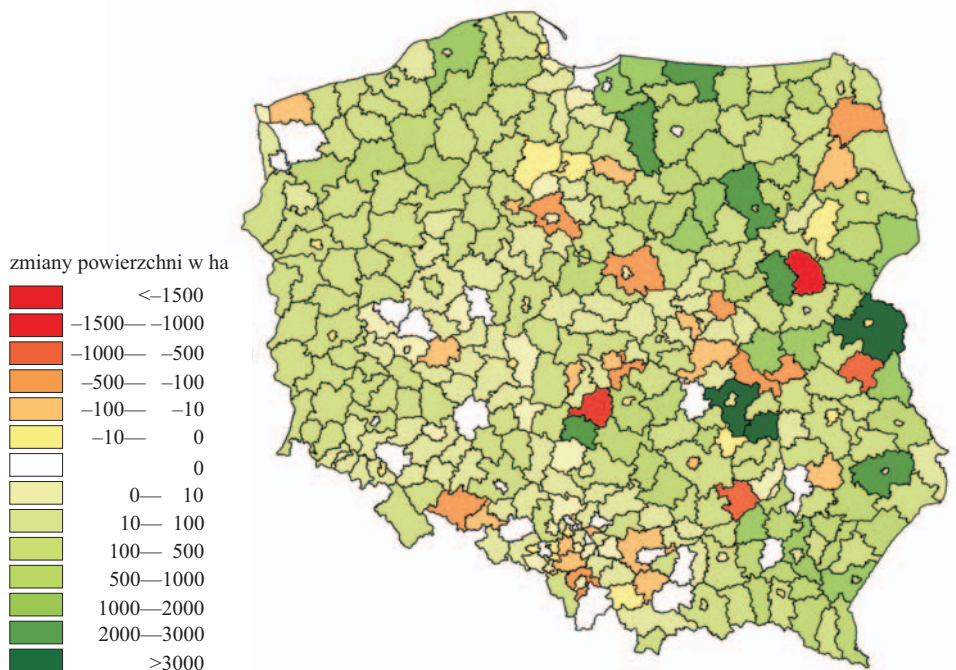
W 50 powiatach w latach 2009—2013 zmniejszyła się powierzchnia gruntów leśnych własności prywatnej. Również tutaj dużą liczbę (19) stanowią miasta na prawach powiatu, spośród których w 14 ubytek powierzchni lasów prywatnych

⁹ Ustawa z 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. z 1991 r. Nr 101, poz. 444, z późn. zm.).

wynosił mniej niż 10 ha. Jednakże w 13 powiatach (w tym w jednym mieście na prawach powiatu) powierzchnia lasów prywatnych zmniejszyła się o ponad 100 ha, w tym w dwóch — o ponad 1000 ha (wykr. 2).

Dużo większe zmiany notowane są w przypadku przyrostu powierzchni lasów prywatnych, na co wpływ mają m.in. zalesienia na gruntach rolnych i nieużytkach. W 22 powiatach w analizowanym okresie powierzchnia lasów prywatnych wzrosła o ponad 1000 ha, w tym w 3 — o ponad 3000 ha (wykr. 2).

Wykr. 2. POWIERZCHNIA GRUNTÓW LEŚNYCH WŁASNOŚCI PRYWATNEJ W LATACH 2009—2013 WEDŁUG POWIATÓW

Źródło: jak przy tabl. 1.

POZAZALESIENIOWE PRZYCZYNY ZMIAN POWIERZCHNI LASÓW PRYWATNYCH

Przedstawione wcześniej informacje wskazują na występowanie czynników innych niż zalesienia, które mają duży wpływ na zmiany powierzchni lasów. W celu identyfikacji tych czynników wyodrębniono powiaty (lub gminy), które charakteryzują się dużymi zmianami powierzchni lasów prywatnych w całym analizowanym okresie lub poszczególnych latach (tabl. 6).

**TABL. 6. POWIERZCHNIA GRUNTÓW LEŚNYCH WŁASNOŚCI PRYWATNEJ
W WYBRANYCH POWIATACH**

Powiaty	Stan na 31.12.2008 r.	2009	2010	2011	2012	2013	2009—2013	
	w ha							zmiana w stosunku do 2008 r. w %
Radomski	9393	539	2130	406	196	—	3271	35
Lipski	7746	—	2670	372	—	—	3041	39
Białski	30752	462	1629	671	196	67	3024	10
Węgorzki	17608	1457	13	295	724	5	2494	14
Zamojski	18187	986	247	568	523	160	2484	14
Ostrołęcki	27048	404	514	190	1255	—	2363	9
Pajęczański	9044	149	1159	-552	1589	-2	2344	26
Ostródzki	2349	454	390	769	361	238	2212	94
Bartoszycki	1463	243	1189	604	89	31	2155	147
Braniewski	821	252	305	893	308	189	1947	237
Hajnowski	9726	880	725	94	155	68	1922	20
Łukowski	14779	465	1195	—	-1	136	1795	12
Mielecki	4193	80	169	1205	39	26	1519	36
Augustowski	10902	—	-250	45	-1	—	-206	-2
Kozienicki	9247	—	-336	97	—	—	-239	-3
Nyski	1272	-307	14	—	10	27	-256	-20
M.st. Warszawa	3149	-376	9	-46	35	15	-363	-12
Staszowski	6804	-558	-5	5	18	25	-515	-8
Parczewski	7723	69	215	—	-1000	66	-650	-8
Bełchatowski	14551	-1395	202	—	—	177	-1017	-7
Sokołowski	18762	251	60	-1859	17	21	-1510	-8
Gnieźniński	1487	94	-584	400	134	10	54	4
Konecki	16989	271	353	16	-2	-268	369	2
Nowotarski	36622	-22	195	819	-833	-78	80	—
Płoński	8380	326	-326	94	663	-295	462	6

Źródło: jak przy tabl. 1.

Analizą objęto lasy prywatne, ponieważ odpowiadają one za 93% przyrostu powierzchni lasów w latach 2009—2013. O wyjaśnienie przyczyn zmian powierzchni lasów prywatnych w powiatach wymienionych w tabl. 6 zwrócono się do starostw.

AKTUALIZACJA EWIDENCJI GRUNTÓW I BUDYNKÓW

Przyrost powierzchni lasów prywatnych w powiatach: radomskim, białskim, zamojskim, ostrołęckim, hajnowskim i mieleckim był efektem modernizacji ewidencji gruntów i budynków oraz zmian w klasyfikacji użytków gruntowych. Aktualizacja ewidencji jest zadaniem pracochłonnym i wymagającym dużych nakładów finansowych, dlatego też rozciągniętym w czasie. Przykładowo w pow. radomskim aktualizację ewidencji rozpoczęto w 2004 r. Powierzchnia lasów prywatnych w 2000 r. wynosiła tam 7,5 tys. ha, w 2005 r. — 7,8 tys. ha (*Leśnictwo...*, 2001, 2006). Już w latach 2006 i 2007 nastąpił wzrost powierzchni lasów prywatnych o 1,6 tys. ha (do 9,4 tys. ha w 2008 r.). W pow. białskim przeprowadzono modernizację ewidencji w kilku gminach, która będzie konty-

nuowana w kolejnych latach. Również w powiecie mieleckim nie zakończono jeszcze modernizacji ewidencji.

Warto podkreślić, że nie zawsze aktualizacja ewidencji prowadzi do zwiększenia powierzchni lasów. W przypadku pow. bełchatowskiego, po przeprowadzeniu modernizacji ewidencji, w sprawozdaniu L-03 za rok 2009 wykazano powierzchnię lasów mniejszą o prawie 1,4 tys. ha w porównaniu z rokiem poprzednim. Również w pow. kozienickim po zaktualizowaniu ewidencji powierzchnia lasów prywatnych uległa zmniejszeniu.

UPROSZCZONE PLANY URZĄDZENIA LASU

Przyrost powierzchni lasów prywatnych w powiatach: lipskim, węgrowskim, pajęczańskim i łukowskim wynikał głównie z opracowania nowej dokumentacji urządzeniowej dla lasów prywatnych, tj. uproszczonych planów urządzenia lasu i inwentaryzacji stanu lasu.

Wzrost powierzchni lasów był możliwy w efekcie uwzględniania w pracach taksacyjnych „gruntów nieujętych w rejestrze geodezyjnym — ewidencji gruntów jako lasy, a będących lasami w myśl art. 3 ustawy o lasach”¹⁰. Grunty te są ujmowane w „wykazie gruntów leśnych ustalonych w terenie, a niewykazanych w ewidencji jako las”, nie są jednak automatycznie przeklasyfikowywane na grunty leśne w ewidencji gruntów i budynków.

Powierzchnia lasów prywatnych w pow. lipskim według stanu na 31.12.2013 r. wynosiła 10787 ha (dane GUS na podstawie sprawozdania L-03), natomiast według stanu ewidencyjnego na 1.01.2014 r. — 8072 ha (informacja uzyskana ze starostwa). Ok. 2,7 tys. ha lasów objętych dokumentacją urządzeniową nie było lasem według stanu ewidencyjnego.

Z kolei różnica pomiędzy powierzchnią lasów prywatnych w pow. węgrowskim wykazanych w sprawozdaniu L-03 a stanem ewidencyjnym wynosiła 1,3 tys. ha.

Zasadniczy wpływ na wzrost powierzchni lasów prywatnych w pow. łukowskim (1795 ha w latach 2009—2013) miał wzrost powierzchni lasów w jednej gminie. W efekcie opracowania nowych, uproszczonych planów urządzenia lasu, powierzchnia lasów prywatnych w gminie Stoczek Łukowski zwiększyła się w 2010 r. o 1149 ha. Ponad 20% lasów wykazywanych w załączniku do formularza L-03 w tej gminie według zapisów w ewidencji gruntów i budynków było na użytkach nieleśnych.

Szczególniej uwagi wymaga sytuacja, jaką zaobserwowano w powiatach gnieźnieńskim i koneckim. Przyczyną fluktuacji powierzchni lasów w tych powiatach było posługiwanie się danymi z ewidencji gruntów i budynków w momen-

¹⁰ Specyfikacja istotnych warunków zamówienia prowadzonego w trybie przetargu nieograniczonego na wykonanie uproszczonych planów urządzenia lasu oraz inwentaryzacji stanu lasu dla lasów niestanowiących własności Skarbu Państwa położonych na terenie gminy Ludwin, gminy Milejów i części gmin Cyców oraz Łęczna; 23.02.2012 r.

cie expiracji planów urządzenia lasu. Identyczna sytuacja wystąpiła w 2011 r. w pow. pajęczańskim — w efekcie przejścia na dane geodezyjne, z powodu expiracji części uproszczonych planów urządzenia lasu, powierzchnia gruntów leśnych zmniejszyła się tam o 552 ha. Oczywiście w kolejnym roku, po opracowaniu nowej dokumentacji, powierzchnia ta została ponownie ujęta w sprawozdaniu L-03.

Przyjęcie innego podejścia w sprawozdawaniu powierzchni lasów było również przyczyną zmniejszenia się powierzchni gruntów leśnych w powiatach staszowskim i sokołowskim. Do 2008 r. w pow. staszowskim i do 2010 r. w powiecie sokołowskim w formularzu L-03 podawano dane z uproszczonych planów urządzenia lasu. W kolejnych latach podjęto decyzję o posługiwaniu się danymi geodezyjnymi. Z uzyskanych informacji wynika, że w pow. sokołowskim na 1,9 tys. ha ujętych w uproszczonych planach urządzenia lasu (ale nie sprawozdaniach do GUS) nadal rośnie las.

ZESPÓŁ RÓŻNYCH CZYNNIKÓW

Zmiany powierzchni lasów w pow. hajnowskim wynikają z prowadzenia modernizacji ewidencji i przekwalifikowania zalesień wykonywanych w ramach PROW. W pow. bartoszyckim na wzrost powierzchni lasów miały wpływ tworzenie nowych uproszczonych planów urządzenia lasu i przekwalifikowania dużych powierzchni zalesień w PROW. W pow. płońskim zarówno aktualizowano ewidencję, jak i opracowano nowe uproszczone plany urządzenia lasu, ale należy zauważyć, że nie wszystkie pozycje z protokołu rozbieżności (wykazu gruntów leśnych ustalonych w terenie i niewykazanych w ewidencji jako las) przeklasyfikowano w ewidencji gruntów i budynków. W efekcie nastąpiła duża fluktuacja powierzchni lasów w tym powiecie — w sprawozdawczości GUS wykazano przyrost powierzchni gruntów leśnych o ponad 300 ha w 2009 r. i spadek o podobną wielkość w 2010 r.

INNE, NIEUSTALONE CZYNNIKI

Warto zwrócić uwagę na zmiany powierzchni lasów obserwowane w miastach na prawach powiatu. W Warszawie powierzchnia lasów prywatnych zmniejszyła się o 376 ha w 2009 r., a w całym analizowanym okresie o 363 ha. W przypadku Warszawy należy zauważyć, że nie tylko powierzchnia lasów prywatnych ulegała zmniejszaniu. W sprawozdaniach GUS wykazano ubytek 936 ha gruntów leśnych ogółem w Warszawie w latach 2009—2013, w tym w gminach: Wawer — o 361 ha, Białołęka — o 242 ha, Wesoła — o 135 ha.

Na uwagę zasługują również zmiany, jakie zaszły w powierzchni lasów w Przemyślu. W tym przypadku nastąpił bardzo duży wzrost powierzchni lasów. Według danych GUS w 2008 r. powierzchnia lasów prywatnych w Przemyślu

wynosiła 38 ha (156 ha powierzchnia gruntów leśnych wszystkich form własności ogółem). W wyniku zmiany granic miasta w 2010 r. powierzchnia lasów wzrosła do 343 ha (w tym 42 ha lasów prywatnych), natomiast w 2011 r. powierzchnia lasów prywatnych w Przemyślu zwiększyła się o 851 ha (do 893 ha). Według stanu na 31.12.2013 r. powierzchnia lasów w Przemyślu wynosiła 1146 ha, w tym 844 ha lasów prywatnych. Jednakże według danych ewidencyjnych Wydziału Geodezji, Kartografii i Katastru miasta Przemyśl powierzchnia lasów w Przemyślu na 1.01.2014 r. wynosiła 352 ha, w tym 60 ha lasów prywatnych. Dane te korespondują z powierzchnią wykazywaną w sprawozdaniach do GUS przed 2011 r.

W sprawozdawczości dotyczącej powierzchni lasów zdarzają się również pomyłki. Przykładowo, zmiany w powierzchni lasów w pow. nyskim (w 2009 r.) wynikają z korekty wcześniejszych błędnych zestawień. Podobna sytuacja wystąpiła w pow. nowotarskim w latach 2011 i 2012 (korekta dotyczyła ponad 800 ha lasów). W przypadku pow. parczewskiego konieczność korekty powierzchni gruntów leśnych w 2012 r. o 1000 ha wynikała z podawania we wcześniejszym okresie w formularzu L-03 nie tylko lasów, ale również gruntów zadrzewionych.

Podsumowanie

Przeprowadzone analizy upoważniają do sformułowania następujących wniosków dotyczących zmian powierzchni lasów w Polsce i czynników wpływających na te zmiany:

- powierzchnia gruntów leśnych w Polsce pomiędzy 2008 r. a 2013 r. wzrosła o 110,4 tys. ha, w tym 93% (102,9 tys. ha) to przyrost powierzchni lasów prywatnych. Przyrost ten to efekt wzrostu powierzchni lasów o 137,6 tys. ha w ok. 72% gmin i zmniejszenia w 1/4 gmin powierzchni gruntów leśnych o 27,2 tys. ha;
- badania statystyki publicznej w zakresie zalesiania gruntów rolnych i nieużytków nie wyjaśniają zmian powierzchni gruntów leśnych w Polsce. Analizę zmian powierzchni leśnej utrudnia m.in. przekwalifikowywanie zalesień wykonywanych w ramach PROW w czwartym lub piątym roku po zalesieniu. W przypadku gdy nadzór nad lasami prywatnymi został przekazany nadleśnictwom, to uwzględnienie zalesień w powierzchni lasów może być dodatkowo opóźnione o rok, z powodu konieczności ujęcia tej powierzchni w porównaniu pomiędzy starostwem a nadleśnictwem;
- za ok. 55% przyrostu powierzchni lasów pomiędzy 2008 r. a 2013 r. odpowiadają inne czynniki niż zalesienia przekwalifikowane w tym okresie. W ramach aktualizacji ewidencji gruntów i budynków oraz opracowywania dokumentacji urzędzeniowej ujawniane są zalesienia wykonane nawet kilkanaście lat wcześniej lub grunty porolne, na których wystąpiło zjawisko sukcesji naturalnej;

- efektem aktualizacji ewidencji gruntów i budynków może być również zmniejszenie powierzchni lasów w gminie czy powiecie;
- niespójne podejście do opracowywania dokumentacji urządzeniowej, stopniowe prowadzenie modernizacji gruntów i budynków oraz brak wiedzy o skali (zaawansowaniu) tych działań ogranicza możliwości wykonania wiarygodnych prognoz dotyczących zmian powierzchni lasów;
- okresowe stosowanie danych ewidencyjnych w sprawozdawczości GUS w sytuacji ekspiracji planów urządzenia lasu i powrót do danych urządzeniowych po utworzeniu nowych planów budzi duże wątpliwości ze względu na fluktuacyjne zmiany powierzchni lasów;
- duży wzrost powierzchni lasów prywatnych w niektórych analizowanych powiatach wynikał z opracowywania nowych uproszczonych planów urządzenia lasu, z uwzględnieniem „gruntów nieujętych w rejestrze geodezyjnym — ewidencji gruntów jako lasy, a będących lasami w myśl art. 3 ustawy o lasach”. Jednak należy zauważyć, że funkcjonuje również podejście zgoła odmienne, tzn. prowadzenie prac urządzeniowych „wyłącznie na gruntach figurujących w ewidencji gruntów i budynków jako las (Ls)”¹¹. W takiej sytuacji nie można oczekiwać zmian powierzchni lasów wynikających z samorzutnego pojawiania się drzew na gruntach porolnych;
- wykonanie uproszczonych planów urządzenia lasu dla gruntów niebędących lasami w ewidencji nie jest jednoznaczne z przekwalifikowaniem tych gruntów. W efekcie pomiędzy powierzchnią lasów opisaną w uproszczonych planach urządzenia lasu a danymi ewidencyjnymi występują duże rozbieżności. Zachodzi pytanie o status prawny lasów nieujętych w ewidencji, możliwość prowadzenia w nich gospodarki leśnej, usuwania drzew czy też rozmyślnego „wylesienia” w celu przywrócenia ich do dobrej kultury rolnej;
- niezbędne jest podjęcie dyskusji na temat definicji lasu w Polsce, szczególnie w zakresie utożsamiania lasów zgodnie z ustawą o lasach z przeznaczeniem gruntu do produkcji leśnej. Mając na uwadze niechęć właścicieli do przekwalifikowania (porzuconych) gruntów rolnych na leśne, której przyczyną mogą być przepisy dotyczące ochrony gruntów leśnych, należałoby rozważyć

¹¹ Specyfikacja istotnych warunków zamówienia w przetargu nieograniczonym na opracowanie uproszczonych planów urządzenia lasu dla lasów niestanowiących własności Skarbu Państwa położonych na terenie gminy Kleszczele i gminy Narewka. Załącznik nr 2. Opis przedmiotu zamówienia, Hajnówka, 02.12.2013 r.

Specyfikacja istotnych warunków zamówienia w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego w trybie przetargu nieograniczonego o wartości szacunkowej poniżej progu 207 tys. euro na wykonanie uproszczonych planów urządzenia lasów dla lasów niestanowiących własności Skarbu Państwa należących do osób fizycznych i wspólnot gruntowych położonych na terenie powiatu radzyńskiego. Załącznik nr 1. Szczegółowy opis przedmiotu zamówienia, Radzyń Podlaski, 11.03.2014 r.

Specyfikacja istotnych warunków zamówienia w trybie przetargu nieograniczonego na opracowanie uproszczonych planów urządzenia lasu dla lasów niestanowiących własności Skarbu Państwa należących do osób fizycznych, wspólnot gruntowych oraz spółek położonych w granicach administracyjnych powiatu suskiego, Sucha Beskidzka, 2014 r.

możliwość wyróżniania obszarów leśnych o innym, łagodniejszym reżimie „ochronności”. Podejście takie pozwoliłoby na zwiększenie powierzchni lasów w Polsce czy też zachowanie obecnie istniejących obszarów z roślinnością leśną na gruntach nieleśnych według zapisów ewidencyjnych.

dr inż. Marek Jabłoński — Instytut Badawczy Leśnictwa

LITERATURA

- Bomanowska A., Kiedrzyński M. (2011), *Changing land use in recent decades and its impact on plant cover in agricultural and forest landscapes in Poland*, „Folia Biologica et Oecologica”, Vol. 7
- Bowen M. E., McAlpine C. A., House A. P. N., Smith G. C. (2007), *Regrowth forests on abandoned agricultural land: A review of their habitat values for recovering forest fauna*, „Biological Conservation”, Vol. 140
- Bucała A., Starkel L. (2012), *Wpływ gwałtownych i powolnych zmian użytkowania ziemi na przekształcenia środowiska polskich Karpat*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, Zeszyt nr 29, Uniwersytet Rzeszowski
- Ciurzycki W. (2004a), *Struktura przestrzenna naturalnych odnowień świerkowych na górnoregłowych polanach popasterskich w Tatrach Polskich*, „Sylwan”, Vol. 148, No. 7
- Ciurzycki W. (2004b), *Wtórna sukcesja lasu na polanach górskich wyłączonych z gospodarki pasterskiej*, „Sylwan”, Vol. 148, No. 11
- Forest Europe, UNECE and FAO* (2011), *State of Europe's Forests 2011. Status and Trends in Sustainable Forest Management in Europe*, Oslo
- Frączek M., Zborowska M. (2010), *Wtórna sukcesja leśna na terenie dawnej wsi Świerzowa Ruska w Magurskim Parku Narodowym*, „Roczniki Bieszczadzkie”, Vol. 18
- Gellrich M., Baur P., Koch B., Zimmermann N. E. (2006), *Agricultural land abandonment and natural forest regrowth in the Swiss mountains: A spatially explicit economic analysis*, „Agriculture, Ecosystems and Environment”, Vol. 118
- Leśnictwo...* (z lat: 2001, 2006, 2008, 2009, 2014), GUS
- Rykowski K. (2006), *O leśnictwie trwałym i zrównoważonym. W poszukiwaniu definicji i miar*, CILP, Warszawa
- Szwagrzyk J. (2004), *Sukcesja leśna na gruntach porolnych; stan obecny, prognozy i wątpliwości*, „Sylwan”, Vol. 148, No. 4
- Tasser E., Walde J., Tappeiner U., Teutsch A., Noggler W. (2006), *Land-use changes and natural reforestation in the Eastern Central Alps*, „Agriculture, Ecosystems and Environment”, Vol. 118
- Wijewardana D. (2008), *Criteria and indicators for sustainable forest management: The road travelled and the way ahead*, „Ecological Indicators”, Vol. 8
- Witkowski J. (2014), *Statystyka oficjalna wobec wyzwań globalnych*, „Wiadomości Statystyczne”, nr 4 (635), Warszawa

SUMMARY

The author presents results of study concerning changes of forest area in Polish gminas and powiats in years 2008 and 2013. It was recognised that changes of forest area cannot be explained by both afforestation and deforesta-

tion processes only. It is important in terms of area fluctuations, eg. of private forests is secondary succession forests on abandoned former farmland as well as heterogeneous approach to the recognition of such areas in the register of land and buildings.

РЕЗЮМЕ

В статье были представлены результаты обследований изменений площади лесов между 2009 г. и 2013 г. в гминах и поветах, а также были проанализированы основные причины этих изменений. Статья выясняет, что изменения площади лесов в Польше не могут оправдываться только исключением земель лесного фонда от лесного использования. Важное значение в области колебания площади напр. частных лесов имеет вторичная сукцессия лесов на бывших сельских угодьях, от которых население отказалось, и разный подход к учитыванию таких участков в записи земли и зданий.